

ZÁPIS

z obhajoby disertační práce paní Mgr. Pavly Jirkové

konané dne 22. června 2011

téma práce: „Testamentární praxe v Jihlavě v letech 1578-1624. (Testamenty jako prameny pro dějiny rodinných struktur, historickou demografii a sociotopografii)“

přítomní: doc. PhDr. Jiří Mikulec, CSc. (předseda komise)

prof. PhDr. Eduard Maur, CSc. (školitel)

doc. PhDr. Ludmila Sulitková, CSc. (oponent)

prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.

prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.

PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D.

Předseda komise doc. Jiří Mikulec zahájil obhajobu přítomné kandidátky Mgr. Pavly Jirkové. Školitel prof. Eduard Maur potvrdil, že studium Mgr. Jirkové, tři roky interního a dva roky kombinovaného studia, proběhlo řádným způsobem a seznámil komisi s její další odbornou činností. Kandidátka mimo jiné pracuje v prvním oddělení Národního archivu a na částečný úvazek (v rámci VZ) na FFUK, kde měla také výběrovou přednášku. Mgr. Jirková v průběhu studia realizovala rovněž několik zahraničních pobytů – na univerzitě ve Vídni a v Cambridge. Rovněž publikovala i několik článků k této problematice, například v Historické demografii, při čemž část disertační práce již mimo jiné uveřejnila minulý rok ve Sborníku archivních prací.

Kandidátka Mgr. Pavla Jirková seznámila členy komise s obsahem své disertační práce věnované raně novověkým měšťanským testamentům, konkrétně pro město Jihlavu z období 1578-1624 s přihlédnutím k příbuzným městským právním okruhům brněnskému a znojenskému, z hlediska jejich výpovědní hodnoty pro oblast historické demografie, dějin rodinných struktur a sociotopografie. Věnovala také pozornost sociologickým a antropologickým poznatkům v rámci kultury dědění a mezigeneračního transferu majetku. Závěry z vlastního výzkumu se autorka pokusila dát do souvislosti se současnými trendy v oblasti výzkumu této problematiky, především s podněty Henka de Haana, současného nizozemského sociologa a antropologa. Autorka dále zdůraznila výjimečnost využitého pramenného celku ve

srovnání s ostatními městy, neboť roční průměr testamentů ve sledovaném období dosáhlo hodnoty téměř 21 testamentů ročně. Svoji studii rozdělila Mgr. Jirková tématicky, kdy v rámci každého oddílu se za pomoci nejnovějších přístupů zamyslela nad jednotlivými možnými výpovědními ukazateli, například se pokusila dát výše zmíněný soubor testamentů a dalších pramenů do souvislosti s takovými fenomény jako například mortalita, počet a pohlaví dětí, rodina či domácnost, gender, dědické zajištění postižených či nevidomých jedinců, sňatkové strategie či mezigenerační majetkový transfer. Dále podrobila sociotopografické a prosopografické analýze dochované rejstříky městské sbírky a zápisy o převodu domů v městských knihách radních a na jejím základě mimo jiné vytvořila i schématickou mapu města Jihlavy, kde vyznačila i lokality jednotlivých domů. Na příkladu několika obyvatel vnitřního města i předměstí dokumentovala geografickou, a dále vertikální a horizontální sociální mobilitu v souvislosti se zakoupením nového domu uvnitř města či na předměstí.

Po té oponenti – doc. Ludmila Sulitková a doc. Jan Horský (v zastoupení doc. Mikulcem) - přednesli závěry svých posudků. Doc. Sulitková nejprve krátce shrnula obsah disertační práce a pak se zaměřila na některé výtky a otázky spojené s problematikou výše zmíněné studie. Konkrétně by uvítala hlubší rozbor formulace a skladby testamentů, vysvětlení, proč se autorka zaměřila právě na období 1578-1624 a srovnání se situací v Brně, v případě sociotopografického průzkumu zase poukázala na poměrně značnou proměnlivost raně novověkého města. Rovněž jí zaujal termín spoluměšťan na s. 284. I přes tyto výtky považuje doc. Sulitková práci Mgr. Jirkové za velmi zdařilou, která by měla být i samostatně publikována. Stejně tak i doc. Horský ocenil kladně předkládanou práci a nadhozené otázky uvedené v posudku považuje spíše za podnět k diskusi. Kvantitativní zpracování testamentů považuje za legitimní přístup, zároveň, jak poukázala i sama autorka, je otázkou, na kolik je možné dávat do souvislosti počet testamentů a morové epidemie. Stejně tak se doc. Horský táže, zda je možné spojovat vyšší mortalitu danou morovými nákazami s klesajícím počtem dětí v testamentech či zda vyhovitelé závěti skutečně umřeli tentýž rok, kdy jej sepsali. Na druhé straně vyzdvihl, jak kandidátka propojila testamenty se svatebními smlouvami. Stejně tak se mu jeví testamenty jako zajímavý pramen o aktivitách žen s vlastní výpovědní hodnotou s ohledem na nábožensko-preskriptivní texty. Rovněž Mgr. Jirkovou upozornil, že na několika místech nepoužívá vhodně termín metodologie.

Kandidátka Mgr. Pavla Jirková odpověděla na posudky oponentů. Nejprve reagovala na otázky doc. Sulitkové. Chronologické vymezení práce zvolila s ohledem na množství různých typů pramenů dochovaných v SOkA Jihlava k tomuto období. Druhým důvodem byl pokus o podchycení testamentární praxe v případě moravského města v období, kdy Koldínovo městské právo proniká do právního prostředí českých raně novověkých měst. Časové souvislosti mezi vyhotovením testamentu a úmrtím jeho autora se dají zase vysledovat na základě poznámek týkajících se vyřizování jednotlivých podílů, ze vzniklých soudních sporů a městských kronik. K otázce srovnání dědického práva Jihlavy s Brnem, podotkla Mgr. Jirková, že údaje, které v disertační práci uvedla, považuje za relevantní pro potřeby této studie. Mnohé studie necitovala, protože často sledují spíše právně historický rozbor. Dále dle autorky byl výše uvedený termín spoluměšťan – „mitburger“ využit u 15 testátorů a ve třech případech se tak označují obyvatelé předměstí. K tomu doc. Sulitková dodala, že v Brně se pro tentýž případ využívá pojem „mitwohner“ a opět není jasné, zda byl či nebyl dotyčný plnoprávným měšťanem. Dále kandidátka reagovala na podněty doc. Horského. Co se týká vztahu počtu testamentů a zemřelých, tak se autorka nedomnívá, že by se jednalo o vztah absolutní, nicméně určitá spojitost zde být může, resp. že zvyšující se počet testamentů indikuje existenci krizi mortality. V případě vztahu morových let a klesajícího počtu dětí v testamentech se Mgr. Jirková inspirovala výzkumy francouzského historika Pierra Dubuise, podle něj a dalších historických demografů, vyšší počet zmiňovaných dětí předpokládal stabilizovanou situaci v regionu z demografického hlediska. Nicméně otázka zůstává otevřená. Průměr za celé období pro Jihlavu představuje 2.86 dítěte na jeden testament, při čemž v průměru připadalo na sňatek asi 5 dětí, vlivem kojenecké a dětské úmrtnosti zemřela se o něco více než polovina nedožila dospělosti. Terminologickou výtku doc. Horského týkající se výrazu metodologie autorka uznala.

Diskuse

V rámci diskuse se nejprve přihlásila doktorka Zilynská s dotazem na časové souvislosti vzniku testamentu. Mgr. Jirková vysvětlila, že v mnoho případech došlo k jejich sepsání až v průběhu nemoci a informace o nemoci byla často v zápisu i zmíněna. Dále upozornila na jiný příklad z oblasti kolektivních mentalit, měst Bologne

a Modeny v roce 1300, kdy z důvodu úmrtí v jubilejním roce stoupl i počet testamentů. Do diskuse kolem této otázky přispěl i prof. Čornej s názorem, že tato záležitost je vysoce individuální, a uvedl k tomu několik příkladů různých časových rozpětí. Další téma – konfesijní problematiku – uvedl do diskuse doc. Mikulec. Mgr. Jirková považuje Jihlavu za téměř výlučně protestanské prostředí a poukázala například na instituce, jimž byly odkázány v testamentech finanční částky. Doc. Sulitková se znovu obrátila na Mgr. Jirkovou s dotazem na formulaci testamentu. V tomto ohledu kandidátka upozornila na zkrácenou invocaci na úkor dispozičních formulí. S dalšími otázkami týkající se právních aspektů testamentu vstoupil do diskuse prof. Žemlička, konkrétně se tázal na vztah testamentů k městskému právu, na kolik se mohly odlišovat či rozsah příbuzenstva zahrnutých do závětí. Autorka se domnívá, že na jedné straně zásadní body jihlavského práva ustavené v privilegiích nemohly být překročeny s ohledem na jejich velmi snadné napadnutí před soudem (např. tzv. vdovská třetina), na druhé straně to nebránilo testátorům angažovat se v právním prostoru nacházejícím se mimo tyto stěžejní body ustavené v jihlavských privilegiích nebo tam, kde vznikla určitá mezera ve výkladu. Co se týká tlaku příbuzných, kam bylo zahrnuto až šest generací, na autory testamentů, domnívá se Mgr. Jirková, že jej lze vysledovat spíše v písemnostech v následných sporech než v závětích. Na závěr prof. Maur ještě zdůraznil, že vzniklé procentuální odchylky, které vznikly ze statistického srovnání, nejsou nijak neobvyklé, ba spíše naopak a v tomto ohledu uvedl i několik dalších příkladů.

Komise navrhla udělit kandidátce Mgr. Pavle Jirkové titul doktor (Ph.D.).

Podpis předsedy komise